

ESTÈTICA I/O ÈTICA DE LES PEDRES EN ELS CLAPERS (ELS AMUNTEGAMENTS DE PEDRES)

JOSEP MIQUEL MARTÍ ROM

Entenem que l'ètica es refereix a la conducta humana, però aquí (en aquest text) vull emprar aquest mot en el sentit del comportament de les pedres i de la seva funcionalitat, envers la construcció d'estructures de pedra seca. És a dir, l'"ètica" de les pedres ve determinada per la funció que adquireix, que li dóna qui les utilitza.

Quan un pagès o ramader, molts anys enrera, bastia algun element de pedra seca (barraques, marges, carrerades, troncs...) no tenia (o molt escassament) altres referents culturals externs al món de les pròpies barraques (o d'altres construccions de pedra seca) que els de l'església del poble i potser algun pont d'un camí. El seu món, freqüentment, es limitava a l'immediat entorn natural, al seu poble i les rodalies.

La humanitat ha avançat durant els segles per la doble activitat de còpia i diferenciació. Hem copiat dels nostres iguals els estris, edificacions i tasques que hem vist que funcionaven, que resultaven profitoses. I un cop reproduïdes amb abundor, hem procurat millorar-les especialitzant-les (el contingut) o diferenciar-les en la seva forma (el continent). D'aquesta diferenciació de la forma neix una certa manifestació estètica del seu autor.

Diem que una cosa té una determinada estètica quan ho veiem d'una altra manera, quan ens genera unes determinades sensacions que s'assemblen, funcionalment, a d'altres formes.

Quan observem aquells elements de pedra seca hi sabem trobar, bastant clarament, la funció que tenen: aixoplugar-se, convertir els pendents en bancals conreables, facilitar el transport dels ramats, protegir els arbres joves de la fúria del vent... I també, sovint, ens adonem que alguns d'aquests elements, a més d'estar millor bastits, presenten elements diferenciadors sense una estricta funció estructural: arc de portes de barraques pulcrament acabats, fornícules del seu interior simètricament situades...

Sovint, quan es veu alguna construcció de pedra seca bellament estructurada i acabada es parla de la "feina ben feta" del qui l'ha bastida. Però penso que aquesta "feina ben feta" és un estadi intermedi, fronterer, entre la seva funcionalitat rellevant i la seva percepció visual, estètica.

A alguns pagesos, tampoc no els caldria fer (tan excel·lentment arrencades), el conjunt de les canyes de les tomaqueres o mongeteres, doncs n'hi ha prou que hi hagi un seguit de canyes entrelaçades per la seva part superior. Podem observar camps bellament ordenats i d'altres que tan sols presenten la necessària constitució per acomplir la seva funció. I en aquest cas estem parlant d'una "feina ben feta" que desapareix amb el pas del temps, quan s'acaba la collita.

L'objectiu d'aquest text és situar aquestes reflexions en el que és podria dir "nivell zero" de les construccions de pedra seca, és a dir, els amuntegaments de pedres, els clapers.

Naturalment, també en els clapers hi ha una funció determinada, que és la d'agrupar aquelles pedres procedents de desermar (és a dir, rompre un tros de terra erma per conrear-la, tallant els arbres que calguin) o tan sols eixermar (neteja de matolls, de mates i arbusts) la terra per convertir-la en conreable, i que s'esdevenien sobrants en les construccions que hi feia el pagès.

Mont-roig, el conjunt de terres que hi ha a banda i banda de la carretera que va al Pratdip, les Terres Noves, les Rabassades..., són terres que quedaven relativament allunyades del poble i deuria ser convenient tenir-hi un lloc per aixoplugar-se si, de sobte, hi havia mal oratge o si estava previst passar-hi la nit. També sabem que fins a finals del segle XVIII encara eren uns ermots, on mai res s'hi havia conreat. Tan sols servien per pasturar-hi el bestiar. Després es van omplir, molt sovint, de vinyes.

Hi havia gran quantitat de pedra aconseguida al desermar la terra. Tot ajudava a què, als pagesos, els interessés bastir-hi barraques on protegir el menjar i tenir beguda fresca, fer la migdiada resguardats del vent a l'hivern i

de la calor a l'estiu, dormir-hi damunt d'una màrfega (segurament feta amb fulles de moresc, de blat de moro) i deixar-hi alguns estris de treball, si calia, en algun amagatall, emparats de les mirades forasteres.

Com a conseqüència d'aquest excedent de pedra, trobem que algunes barraques tenen les parets exteriors que sobrepassen les mesures necessàries per aconseguir una perfecta estabilitat i, de retruc, la seva conservació. Sembla evident que s'hi col·loquen el major nombre possible de pedres sobrants per estalviar-se fer amuntegaments en el mateix tros de terra.

Però sovint encara hi havia massa pedres. Calia amuntegar-les. Normalment el pagès escollia un racó de la finca que no li molestés per les seves feines i hi anava col·locant aquestes pedres sobrants. A vegades, és tan sols una filera d'un metre i mig d'alçada que s'expandeix, al llindar de la finca, tot el que calgui. D'altres, són formes còniques, d'escassa altura i considerable amplitud, conseqüència de l'abocament de les pedres al seu bell mig. De lluny, recorden aquells dibuixos de les muntanyes que fan els nens (coronades per un cim punxagut).

El que resulta més interessant, és de trobar clapers excel·lentment construïts i de formes geomètriques: cilindres, paral·lelepípedes diversos (d'una manera freqüent, culminats en secció triangular)... Algú, i a vegades amb raó, pot argumentar que aquestes formes geomètriques permeten estalviar espai on emmagatzemar les pedres. Són amuntegaments que ocupen el mínim lloc possible.

És un problema similar que es produeix quan ens cal emmagatzemar troncs de llenya; procurem partir de bases quadrades o rectangulars i perfectament encadellades. L'estructura resultant podrà ser d'una major grandària i més resistent a les posteriors intervencions. En ambdós casos tenim aquella "feina ben feta".

Certs clapers estan més a prop de la funció d'apilar que la d'amuntegar. "Apilar" és "posar l'una sobre l'altra (coses) formant pila o piles..." i conseqüentment denota ordenació; té un sentit de construcció, de recerca d'una necessària estabilitat que permetrà crear estructures amb una funció determinada (per exemple, marges o murs). En canvi, "amuntegar", és tan sols "fer un munt" o "acumular"; podríem dir que gairebé és abocar desordenadament o sense un ordre estricte.

Però resulta que aquesta teoria que és més productiu (ocupa menys espai) apilar que amuntegar comença a trontollar quan te n'adones que la finca que té el pagès per conrear és d'una dimensió considerable i que no cal estalviar l'espai. Aleshores sembla que, en cercar el motiu d'aquelles formes, et porti a albirar que hi ha una certa presència estètica en la seva construcció, potser més enllà de les necessitats i inquietuds dels qui les han fetes.

Mentre que la necessitat porta a la construcció de murs i marges, en canvi diríem que no hi ha cap necessitat de fer certs clapers tan bellament estètics.

Dels exemples que ja s'han anat veient anteriorment voldria remarcar-ne un. La primera vegada que, amb l'Esther Bargalló, el vam veure (de lluny), ens pensàvem que havíem trobat una barraca. En acostar-nos-hi, ja ens vam adonar que el sostre era estranyament pla i finalment, al rodejar aquella construcció, no vam trobar cap porta.

És un cilindre perfecte que està situat al bell mig de la partida de les Terres Noves (de Mont-roig), lluny de la carretera, de camins principals i mig amagat (des del camí), darrera d'un mur de pedra seca i enmig d'arbres.

Per aconseguir una certa alçada hi ha unes pedres planeres que, encastades a la superfície exterior, hi sobresurten, a la manera d'unes escaletes, per facilitar de pujar-hi i anar aconseguint una major altura: col·locant les pedres d'una certa grandària a la paret exterior i anant abocant, amb senalles, les altres que anaven a l'interior del cilindre.

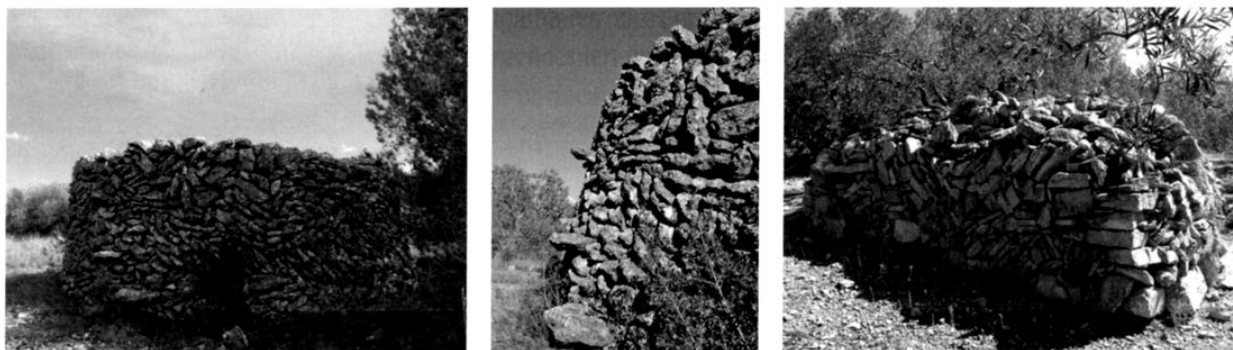
ELS CLAPERS EN EL PAISATGE

El paisatge és un concepte relativament nou. Neix amb el romanticisme a Alemanya, a la fi del segle XVIII i s'expandeix per Europa a la primera meitat del segle XIX. Contraposa la natura a la civilització moderna. Hi ha predomini del "sentiment" (on "la bellesa és la veritat").

Hem d'arribar al romanticisme perquè el paisatge sigui el subjecte, obtingui un paper important, a vegades primordial. El paisatge desperta sensacions que, per exemple, un artista traduirà, transmetrà, en un quadre. En un paisatge hi podem constatar una enorme tranquil·litat, una passió desmesurada, percebre-hi mals presagis... Podríem pensar que, en un mateix entorn natural, tots veiem el mateix paisatge i no és cert. Molts sabem que hem estat anys mirant les barraques i que sols les hem vist a partir d'un moment determinat (a la manera d'una mena de revelació, d'un descobriment). "Mirar" és tan sols aplicar el sentit de la vista (a una cosa o persona) i "veure" és percebre-ho, copsar-ho mitjançant els sentits. No cal mirar de lluny per no veure res.

Resumint, el paisatge existeix perquè hi ha algú que el veu. I cadascú hi veu elements diferents segons la seva formació i el seu perseverant ensinistrament. També la natura, com a qualsevol obra cultural, té diferents "nivells de lectura". Són els "paisatges" que "llegim" d'un mateix indret.

És evident que les barraques, junt amb els marges i murs, són les manifestacions més emblemàtiques de les construccions del pagès. Aquest conjunt d'elements de pedra seca condicionen el possible "paisatge", el caracteritzen. Però encara, a hores d'ara, els clapars resten, continuen, sovint "no visibles". Els mirem però no els veiem.

Com ja he dit abans, els clapars (en una primera instància) són útils, recullen les pedres sobrants. Tenen un "valor d'ús". Però vull aventurar que alguns, a més, generen un cert "valor estètic". Denoten alguna cosa més que una adequada i endreçada construcció.

En els clapars (i naturalment les altres construccions de pedra seca, primordialment les barraques) hi ha, sens dubte, espumes de creativitat sorgides (probablement) d'una forma inconscient. I, anant un xic més enllà, penso que també poden expressar una certa necessitat de transcendir. Quan alguns homes a la prehistòria, a més de caçar animals per poder subsistir i viure, pintaven a les parets de les coves aquelles escenes que havien vist o que hi havien participat, no ho feien per cap necessitat fonamental, imprescindible. En el fons, encara que no fossin conscients, hi havia un anhel de transcendir, de deixar petja i traspasar a les noves generacions, un cert coneixement.

Per acabar: l'objectiu d'aquesta comunicació és tan sols posar el focus de l'anàlisi de les construccions de pedra seca (per exemple, els clapars) en una percepció estètica més enllà de la seva evident utilitat.

Són útils i poden ser belles.